

מוסדות
**דרבי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

זיסעו מרפידים

הלכה

מדת האחריות של חולח שחדביק
אחרים במחלה

פרשת במדבר תש"פ

שנה כ"ב - קובץ כ"ב [תשכ"א]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: minchatasher1@gmail.com

פרשת במדבר

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

הנה כבר הארכנו בחובת הזהירות בשעת המגיפה להתרחק מחברתם של בני האדם על מנת למנוע התפשטות המגיפה. אך עדיין יש לעיין במדת האחריות הרובצת על האדם שמתוך רשלנות וחוסר זהירות הדביק אחרים במחלה, והאם הציבור זכאי לדרוש מן החולה או מי שעלול להיות חולה להתרחק מהם כדי שלא יחלו במחלה.

(ומעשה בא לפני באחד ששאל בשברון לב ורוח נשברה היות והוא עובד במקצוע הסייעוד בבית אבות בתפקיד מרכזי, ומשום כך אף שאחד מבני משפחתו חלה בקורונה, הפר את הוראות הבידוד, וכיון שלבש מסכה והשתדל להתרחק מן החוסים סמך על כך שלא יאונה להם כל רע. אך לתדהמתו ולמגינת לבו לאחר מספר ימים חלה אך הוא במחלה, וגם חלק מן הזקנים חלו ואחד מהם אף מת. כפי הנראה הוא זה שהדביק את הזקנים וגרם למחלתם ואף למות אחד מהם. ונפשו עגומה עליו שמא עון הריגה בידו וקולר תלוי על צווארו).

ונבאר בזה את הנראה לענ"ד.

א

הנה יש לעיין במי שחלה במחלה מדבקת האם עליו להמנע מלבא בין אנשים, או שמא עולם כמנהגו נוהג, וכיון שאינו עושה כל מעשה ואין לו כל כונה להזיק לאחרים, אינו נושא בכל אחריות אם הם ידבקו במחלה על ידו. ובפרט כאשר משתדל הוא במדה סבירה לא להדביק אחרים, שמא אינו מצוה להסתגר בביתו. ואפשר עוד דכיון שמדובר במחלה טבעית הרי זה כגזירת עליון והקב"ה כטוב בעיניו יעשה ואין יסורים בלא עון, ואין כל אחריות רובצת עליו אם אחרים ידבקו במחלה.

ואף שאמרו חז"ל (ב"ק ס' ע"ב) דבר בעיר כנס רגליך, אין זה אלא עצה טובה שלא ידבק הוא ולא יפול למשכב, אבל אם חולה הוא אינו מצווה מעיקר הדין לשנות מאורחות חייו כדי שלא להדביק אחרים במחלה.

אך באמת ברור ופשוט שודאי אחריות רובצת עליו לעשות כל שבידו למנוע נזק מאחרים, ונבאר.

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

הנה המקור הראשון בשאלה זו בספר חסידים (סימן תרע"ג):

"לפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י"ט י"ד) שלא ירחץ אדם שהוא מוכה שחין עם יהודי אחר אלא א"כ יודיענו שנאמר (שם שם י"ח) ואהבת לרעך כמוך וכתוב (שם שם ט"ז) ולא תעמוד על דם רעך".

הרי לן שעליו להמנע מבית המרחץ מחשש שידביק אחרים, ואם אכן ילך ואחרים יחלו על ידו עובר הוא בשני לאווים ומבטל מצות עשה. לא תעמוד על דם רעך, לפני עור לא תתן מכשול, ואהבת לרעך כמוך.

ונבאר בקצרה את שלשת אלה.

בלאו דלא תעמוד על דם רעך שנינו במס' סנהדרין (ע"ג ע"א):

"מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. והא מהכא נפקא, מהתם נפקא, אבדת גופו מניין, תלמוד לומר והשבתו לו. אי מהתם הוה אמינא הני מילי בנפשיה, אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא, קא משמע לן".

הרי שעליו להציל בכל דרך שהוא ואף לשכור אחרים לבא ולהציל, ואם כך הוא מצווה לעשות בקום ועשה, ק"ו שאסור עליו לעשות מעשים שעל ידם הוא מסכן את זולתו.

לגבי לפני עור לא תתן מכשול, כתב במנחת חינוך (מצוה רל"ב) שחז"ל הוציא מקרא זה מידי פשוטו ופירשוהו רק במכשיל את חברו באיסור כמ"ש (עבו"ז ו' ע"ב) "מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר, ואבר מן החי לבני נח, ת"ל ולפני עור לא תתן מכשול".

אך כבר כתבתי במק"א (מנחת אשר ויקרא סימן נ"א) דפשוט בעיני דהנותן מכשול לפני עור ודאי עובר בלפני עור כפשוטו של מקרא, ולא באו חז"ל אלא להוסיף שהוא הדין והוא הטעם גם במכשילו בדבר עבירה. וכך מוכח מדברי הספר חסידים דהגורם לחבירו להדבק במחלה עובר בלפני עור.

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

ולגבי מצות ואהבת לרעך כמוך, כבר ביארתי במנחת אשר ויקרא (סימן נ"ו) שהרמב"ם פירש שאין מהות המצוה ברחשי לבב בלבד אלא שיש להטיב עם הבריות ולהשתדל לגמול עמם חסד, וכמפורש בדבריו בספר המצוות (מצ"ע ר"ז) ובהל' אבל (פי"ד ה"א), וק"ו שלא יגרום להם מחלה ויסורים. וכל זה פשוט.

ומ"מ למדנו מדברי הספר חסידים שאסור לאדם אף ללכת לפי תומו ודרכו של עולם אם חולה הוא במחלה מדבקת ויש חשש שידביק אחרים במחלה.

אך לכאורה הדברים נסתרים ממה שכתב בשו"ת הרמ"א (סימן כ') והביא דבריו הש"ך (חו"מ סימן שי"ב סק"ב) בראובן שהשכיר חדר לשמעון שידור עמו בביתו, ולפני שנכנסו שמעון ואשתו לבית חלתה אשתו של שמעון וראובן חושש שהוא ובני משפחתו ידבקו במחלה ורוצה הוא לבטל את הסכם השכירות, ופסק הרמ"א שאין בידו לחזור בו, וז"ל:

"אף אם נודה שזה שחלתה אשתו של שוכר מיקרי אונס, כ"ש שאינו אונס שראוי לחזור בגינו. כי מה שאומר שהוא חולי מתדבק כולו הבל ומי שלבו נוקפו אומר כן, כי השם יתעלה הוא המוחץ והרופא. ואם היה כדברי המשכיר בטל כל דיני ביקור חולים כי לא מצינו בשום מקום שחילקו בין חולי מתדבק לשאינו מתדבק חוץ מלענין בעל ראתן דאסרו לישיב בצלו. וראייה מפרק המדיר דלא חשבו למום אשה לומר שאדעתא דהכי לא קדש רק בחולי נכפה שהוא מין ראתן, אבל בשאר חולי לא אמרינן הכי. וכ"ש בנדון דידן, דחולי זה שכיח מחמת עיפוש האויר הנהוג בעיר ההיא הוה מידי דשכיח ואין בית אשר לא היה שם חולי זה, דמסיק כל אדם אדעתיה ואיכא למימר סבר וקיבל".

הרי לן דאין ראובן יכול לחזור בו משום חשש זה, ומשמע שאין צריך לחשוש כולי האי, וכל הטוען טענה זו אין זה אלא משום שלבו נוקפו, עי"ש.

אך לכאורה הדברים סותרים את מה שכתב הרמ"א (יו"ד סימן קט"ז ס"ה) דבשעת מגיפה צריך לברוח מן העיר, ומקור הלכה זו הביא משו"ת מהרי"ל, וכך כתב הרש"ל בים של שלמה (ב"ק פ"ו סימן כ"ו), ויתירא מזו כתב המגן אברהם (סי' תקע"ו סק"ג) בשם השל"ה דכל מי שאינו מבריא את הילדים מן העיר בשעת האבעבועות, כשופך

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

דמים הוא, והרי פשוט שאין לך טירחא גדולה מעקירת משפחה שלימה ממקום מגוריה והעברתה למקום רחוק, ואף על פי כן כך צריך לעשות.

ועל כרחך צריך ליישב את דברי הרמ"א באחת משלשה דרכים:

א. אף שודאי צריך לחוש להידבקות במחלה, מ"מ אין זה עילה לביטול חוזה השכירות, ויכול השוכר לומר למשכיר אם חושש אתה להידבק ממני תצא אתה מן הבית ומהיכי תיתי לבטל הסכם תקף ומחייב.

וכבר כתב הנתיבות (שם סק"ב) דאם התברר שבשעת עשיית ההסכם כבר היתה אשתו של שמעון חולה, הרי זה מקח טעות ובודאי ראובן יכול לחזור בו ולמנוע משמעון ליכנס לביתו, ולא פסק הרמ"א מה שפסק אלא משום שאשתו של שמעון לא חלתה אלא לאחר כריתת ההסכם.

הרי דפשיטא ליה דאף לשיטת הרמ"א ודאי צריך לחוש להידבקות במחלה אלא שאין בזה עילה לביטול הסכם שנעשה כדין.

ב. יש להבחין בין מחלה של אדם מסויים למגיפה ובין המחלות המדבקות ישנם רמות שונות, ישנם מחלות שמדבקות מאוד עד שכמעט אי אפשר להימלט מהן אלא כאשר אכן מסתגר בביתו ונמנע לחלוטין מלבא במגע עם בן אדם, ויש מחלות שאמנם מדבקות אבל בקל יכול להימלט מלהדבק בהם.

ובדרך כלל רק מחלות מדבקות מאוד מאוד גורמות לדבר ומגיפות, ולפי זה אין כל סתירה בדברי הרמ"א, ואכן בשעת מגיפה צריך לברוח מן העיר משום שכמעט אי אפשר שלא להידבק, אבל באשתו של שמעון שנדבקה במחלה מדבקה אין ראובן יכול לבטל את ההסכם משום שהאשה יכולה להסתגר בחדרה וראובן ומשפחתו ינקטו באמצעי זהירות שלא להידבק במחלה.

ג. דוקא במחלה נפוצה ביותר שכמעט כולם חלו בה (ואין בה סכנת מות) אין ראובן יכול לחזור בו מן ההסכם דכל כהאי גוונא הוי ליה להתנות, וכיון שלא התנה אינו יכול לחזור בו.

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

ושלשת דרכים אלה כל אחת מהן נכונה בטעמה, אף שנראה עיקר כדרך השניה משום מה שכתב הרמ"א להוכיח שלא צריך לחשוש כולי האי מהידבקות מחלה, וכך משמע מתוך מה שהביא ראיה מדיני ביקור חולים, ודו"ק בזה.

ב

והגר"ח פלאגי בשו"ת נשמת כל חי (ח"ב חו"מ סימן מ"ט) נשאל לגבי רופא שמטפל בחולים בשעת מגיפה, ובני הקהילה חששו שמא ידביק אותם במחלה מדבקת ובקשו למנוע ממנו לבא לבית הכנסת כדי שלא ידבקו במחלה, אם יש בזכותם למנוע ממנו את הזכות לבקר בבית הכנסת.

והקשה את הסתירה הנ"ל בדברי הרמ"א, ומתוך כך פקפק במסקנת הרמ"א בתשובתו, ולמעשה פסק שאם הרופא רוצה להתפלל בבית הכנסת עליו להתקין מחיצה מסביב למקום מושבו שיחצוץ בינו ובין שכניו, וכמו שמצינו לגבי מצורע במס' נגעים (פי"ג מי"ב) "נכנס לבית הכנסת עושים לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים על רוחב ד' אמות נכנס ראשון ויצא אחרון".

וכתב עוד דכשם שאדם צריך לשמור גחלתו שלא יגיע לאחרים נזק ממנו כך גם בגידון דידן, וכשם שבדיני נזיקין, על המזיק להרחיק את עצמו, כך גם בענין זה.

ג

ונדון בקצרה בשתי הראיות שהביא הרמ"א לדבריו:

א. בדבר הראיה מהל' ביקור חולים, בשו"ת דברי יציב למו"ר (חו"מ סימן ע"ט אות ל"ו) הביא את המבואר במס' נדרים (מ"א ע"ב):

"א"ר יוחנן בורדס אין מבקרים, ואין מזכירין שמו. מ"ט, א"ר אלעזר מפני שהוא כמעין הנובע. וא"ר אלעזר למה נקרא שמו בורדס, שהוא כמעין הנובע".

וכתב שם המפרש:

ה

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

"מפני שהוא כמעייין הנובע - שקופץ מזה לזה ויש בו סכנה להזכירו".

ולכאורה כוונתו דהוי מחלה מדבקת שקופץ מזה לזה, ומשום כן פטורים מלבקרו.

אך מ"מ נכונים דברי הרמ"א שלא מצינו מקורות מפורשים בש"ס ופוסקים שאין מבקרים את החולה במחלה מדבקת. אך לענ"ד אין זה ראיה כלל, דאפשר לשבת במרחק לשעה מועטת ולכסות פיו ואפו במסכה כמו שעושים כעת, וכיוצא בזה באמצעי זהירות אחרים, כי היכי שלא יהיה בכך כל סכנה, ובכהאי גוונא מצוה לבקרו.

ועוד דכבר כתבתי לעיל שמחלות המדבקות אינן דומות זו לזו, ויש מהם שמדבקות מאוד וקשה למנוע הידבקות, ויש מהן שקל להימנע מלהידבק בהן. ויש מהן שסכנתן מרובה והחולים קרובים למות, ויש מהן שאין בהם סכנה כלל, ולפיכך אין לקבוע הלכה כללית שפטור או אסור לבקר חולה במחלה מדבקת, ואם אכן יש חשש סכנה פשיטא שפיקוח נפש דוחה מצוה דרבנן של ביקור חולים, וזיל קרי בי רב הוא, ומשו"כ יש לפקפק בראיה זו.

ובדבר הראיה ממה שלא אמרו חז"ל דמחלה מדבקת הוי מום באשה, הביא הדברי יציב שאכן כתב בערוך השלחן (אהע"ז סי' ל"ט סי"ח) דיש מומים נוספים שחז"ל לא פירטו כגון מחלה מדבקת, עי"ש.

אך לענ"ד יש לדחות גם ראיה זו, דבאמת המחלות המדבקות רובן ככולן הם מום עובר ויש מהם שיש להם תרופה (מחלות בקטרליות) ויש מהם שאין להם תרופה (מחלות ויראליות), אך אלה כמו אלה ברוב בני אדם עוברות לאחר זמן מה, ובפרט אצל אנשים צעירים ובריאים רובם הגדול מתחזקים לאחר זמן וחוזרים לאיתנם כמו שמצוי בזמנינו בשפעת ואף במחלת הקורונה. ומהיכי תיתי לבטל את הקידושין או להוציאה ללא כתובה.

והמחלה המדבקת היחידה שהיתה שכיחה ומצויה בימי קדם שהיתה חשוכת מרפא וכמעט כל מי שנדבק בה היה מתנוון והולך עד יום מותו היתה מחלת הראתן דהיינו צרעת, ולגבי מחלה זו אכן הוי מום באשה, עי"ש. ולא קשה מידי.

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

ד

והנה שני גדולי גליציה, הגר"ש דרמר בשו"ת בית שלמה, והגר"ש קלוגר דנו בדיני נזיקין שעל ידי מחלה מדבקת.

מעשה בראובן שהיו לו שדות מרעה לבהמות ושמעון שכר ממנו רשות להכניס בהמותיו לשדות ראובן לרעות באחו. וזמן מה לאחר ששמעון הכניס בהמותיו התחילו הבהמות למות בדבר, גם של שמעון וגם של ראובן. לדברי ראובן התברר לו ששתי בהמות של שמעון מתו עוד טרם נכנסו לשדות ראובן, הרי שהיו נגועים במחלה מדבקת, ומשום כן תובע ראובן את שמעון תביעה כפולה ומוכפלת.

א. שיסלק את בהמותיו מיד. ב. שיפצה אותו על אובדן הכנסות שהרי בעלי העדירים האחרים ששמעו שיש דבר בעדריו הוציאו את בהמותיהם ואחרים נמנעו מלשכור מקום מרעה בשדותיו. ג. שיפצה אותו על בהמותיו שמתו בדבר.

והבית שלמה (חו"מ סימן קכ"ו) פלפל בזה באריכות ופטר את שמעון מכמה טעמים:

א. כיון שהבהמות ניזוקים במחלה דרך כלי העיכול, דהיינו כאשר בהמה נגועה אוכלת עשב ובהמה בריאה אוכלת אחריה, המחלה עוברת מזו לזו, "הוי לה שלא תאכל", וכמו שאמרו (ב"ק מ"ז ע"ב) הנותן סם המות לפני בהמת חבירו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים משום דהו"ל שלא תאכל, ובגמ' שם אמרו דלאו דוקא סם המות, והוא הדין בפירות, והוא הדין בנידון דידן.

ב. אין כאן אלא אומדנא, שהרי לדבריו של שמעון, אמת נכון הדבר ששתים מבהמותיו מתו ברשותו אבל לא מתו מדבר אלא מסיבות אחרות, ולדבריו אפשר שמקור הדבר דוקא מבהמותיו של ראובן, או שמא מעדרים אחרים שרעו בשדותיו, ואף אם נראין הדברים שבהמותיו של שמעון היו מקור המגיפה אין כאן אלא אומדנא, והמוציא מחבירו עליו הראיה.

ג. מ"מ אינו אלא גרמא בעלמא, ואין לדון משום דינא דגרמי דאין חיוב גרמי בבהמה, עי"ש.

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

ובספר מילי דנזיקין להגר"ש קלוגר על מס' ב"ק (מ"ז ע"ב) מצינו תשובה שכתב להבית שלמה ואף שפלפל באריכות בדבריו, להלכה פסק כוותיה לפטור את ראובן מתשלומין, עי"ש.

ואי בדידי תליא יש לדון בכל שלשת הטעמים שפלפלו בהם גדולי עולם אלה.

א. מה שפטרו את מי שנתן לפני בהמת חבירו סם המות אינו אלא משום שאין דרכה של בהמה לאכול סם המזיק לה, ובפירות כתב רש"י שם שאכלה יותר מדי עד שמתה, וגם זה אין דרכה של בהמה, ובפרט דמיירי במי שהכניס פירותיו לחצר בעל הבית ולא היה לבהמה לאכול פירות אלה, דהלא בעה"ב נותן לה די מחסורה אשר יחסר לה, ומשום כך יש סברא לומר דהו"ל שלא תאכל, אבל איך יעלה על הדעת לומר דהו"ל לבהמה שלא לרעות בשדה מרעה אשר כל תכליתה למאכל הבהמה.

והדברים לכאורה פשוטים בתכלית.

והגר"ש קלוגר פקפק במה שהניח הבית שלמה לדבר פשוט שהבהמות נדבקים דרך כלי העיכול כאשר הם אוכלים מה שאכלו האחרים, ושמה נדבקים הם דרך כלי הנשימה מן האוויר, וא"כ לא שייך כלל לדון דהו"ל שלא תאכל עי"ש.

ב. ובמה שכתב דאין להוציא ממון באומדנא בעלמא, כבר הארכתי בסוגיא זו בכמה מקומות, עיין מנחת אשר שמות (סימן ס"ה), וביארתי כמה גדרים ושיטות, ואכמ"ל.

ג. ובענין גרמא וגרמי, אי בדידי תליא, יש מקום לחייב את שמעון מדינא דגרמי דאדם המזיק, ואין זה ענין לגרמי דבהמה, דאם אכן יתברר ששמעון ידע שבהמותיו חולות במחלה מדבקת ואף על פי כן לא חס על ממונו של ראובן יש לחייבו מדינא דגרמי, וזאת לפי מה שכתבתי בשו"ת מנחת אשר (ח"א סימן קי"ד) דכל שגורם נזק לממון חבירו ברשלנות פושעת אף על פי שלא היתה כוונתו להזיק חייב מדינא דגרמי.

ה

אלא שיש לדון בכל ענין זה מטעם אחר. דהנה כתבו גדולי האחרונים בדיני איסור והיתר דכל שאינו נראה לעין הבלתי מזויינת כאילו אינו קיים בעולם כלל, ולפיכך אין

ה

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

איסור בתולעים זעירים שאינן נראים לעין ללא כלי עזר, ועיין מה שהארכתי בזה בשו"ת מנחת אשר (ח"א סימן מ"א).

ויש לעיין לפי זה בנידון דידן האם יש דיני נזיקין במזיק ע"י וירוס שאינו נראה לעין.

ולכאורה מצינו כעין זה בנזקי בור לשיטת רב (ב"ק נ' ע"ב) דבור שחייבתו תורה להבלו ולא לחבטו, והרי אין ההבל נראה לעין. ואף שיש לחלק דאין ההבל מזיק בעצם כמו וירוס וחידק אלא שהבהמה נחנקת מחוסר אוויר, עיין בדברי רש"י (שם נ"ג ע"א ד"ה דאהני), משמע שההבל נכנס לאף הבהמה וגורם את מותה, וכ"כ החזון איש (ב"ק סי' ב' אות י"ז) דהבל "הולך ומזיק וחשיב כאש".

אך אין זה ענין לנידון דידן מחדא ותרי טעמי:

חדא, דכבר כתבתי במנחת אשר (ב"ק ח"א סימן י') דבאמת אין ההבל מזיק אלא הבור, אלא שנחלקו על איזה נזק שבבור חייבתו תורה על הבלו או על חבטו, ולו יצויר שהאדם ייצר הבל ללא בור וההבל הולך ומזיק באמת אין בזה דין נזקי בור, עי"ש.

ועוד דאף שאין ההבל נראה לעין מ"מ הוא מורגש בנשימת האף, ומה לן באיזה מחושי האדם הוא מורגש וניכר, אם לעין או לאף.

וכן הדבר בתוקע לתוך אוזן חבירו וחרשו שחייב (כמ"ש בגמ' ב"ק צ"א ע"א) וברמב"ם (הל' חובל ומזיק פ"ב הל' ז' – י"ב) אף על פי שאין גלי הקול וההדף נראין לעין מ"מ אוזן שומעת ואפשר להרגיש את גלי ההדף, וכל כהאי גוונא פשוט שחייב.

אך המדביק חבירו בוירוס שאינו לא נראה ולא נשמע ואין בו לא טעם ולא ריח, שמא אין בו דיני נזיקין.

אך באמת נראה פשוט שלא קרב זה אל זה כלל, ואף שלגבי דיני איסור והיתר מה שאינו נראה לעין אין לו כל משמעות, אין זה אלא משום שלא ניתנה תורה למלאכי השרת, ואין זה ענין כלל לדיני נזיקין שבין אדם לחבירו, וכיון שידוע בבירור שהוא מזיק את חבירו מילתא דפשיטא שלא זו בלבד שיש בו איסור גמור, אלא אף דיני נזיקין יש בו, וככל מזיק ממון חבירו.

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

ומצד גדרי מעשה וגרמא, כבר ביארתי לעיל שיש לחייבו מצד דינא דגרמי.

(ולגבי מי שכפי הנראה גרם בשוגג למות זולתו ע"י הידבקותו במחלה עיין לקמן
אות ב').

ב

במי שגרם למות אדם ע"י הידבקות במחלה

במי שעובד בבית סיעוד זקנים (nursing home) ולמרות שאחד מבני משפחתו חלה בקורונה מכיון שהרגיש בטוב ונשא בתפקיד מרכזי לטובת הזקנים החוסים במקום הלך לעבוד תוך כדי לבישת מסכה ונקיטת אמצעי זהירות המקובלים, ולאחר כמה ימים נדבק ונמצא נגוע בנגיף וכמה מן החוסים חלו ואחד מהם אף מת מן המחלה. כפי הנראה הוא זה שהדביק את החולים אף שאין בזה ודאות גמורה, כי בדיעבד התברר שעוד עובדים חלו ולא ברור מי הדביק את מי, והאיש שבור ורצוץ והוא מבקש את נפשו בשאלתו, במה יכופר עון, וכיצד בידו למצוא סליחה וכפרה.

וכיוצא בדבר יש לעיין במי שהדביק אחרים באונס גמור כי לא היה עליו להיות בבידוד ולא ידע כלל שנחשף לנגיף, האם צריך תיקוני תשובה.

הן מצינו במקומות רבים בדברי רבותינו גדולי הדורות דאף מי שהרג את הנפש בשגגה צריך לקבל על עצמו צומות וסיגופים כפי לכפר עון, ונבאר בקצרה.

כלל ידוע בכל הלאוין שבתורה שאין השוגג נענש כלל, ואם מדובר בלאו שיש בו כרת עליו להביא קרבן חטאת ולהתוודות ונסלח לו. אך ההורג נפש בשגגה חייב גלות, וחזינן בזה דשפיכת דמים חמורה מכל העבירות שבתורה לענין זה.

אמנם כתב המהרש"א (מכות י' ע"ב) דאין הגלות לא עונש ולא כפרה ולא נועדה אלא להציל מידי גואל הדם, אך כבר כתבתי במנחת אשר למס' מכות (סי' ל"ד אות ד') דלכאורה נראה טפי דהגלות מכפרת, וכך מבואר בגמ' (שם ב' ע"ב ובתוס' י"א ע"ב ד"ה מיד').

וכבר כתב בספר החינוך (מצוה ת"י):

"משרשי המצוה, לפי שעון הרציחה חמור עד מאד שבה השחתת העולם, עד שאמרו זכרונם לברכה שההורג נפש מזיד אפילו עשה כל המצוות אינו ניצול מן הדין, שנאמר [משלי כ"ח, י"ז], אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס, ולא ימלט, ולכן ראוי למי

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

שהרג אפילו שוגג מכיון שבאת תקלה גדולה כזו על ידו, שיצטער עליה צער גלות ששקול כמעט כצער מיתה".

הרי לן דאכן הגלות עונש היא, ואף שבשאר עבירות שבתורה אין השוגג ראוי לעונש, שפיכות דמים שאני משום חומרתה.

ובמהלך הדורות מצינו בזה מקרים שונים ומשונים וגישות שונות של גדולי הדורות, ונבאר את שורשי הדברים.

הנה בשו"ת מהר"י וייל (סימן קכ"ה) דן במי ששלח שליח לדרכו, והשליח נהרג בדרך, דאף על פי שהמשלח לא פשע כלל וכלל, מ"מ כיון ששליחו היה עליו לקבל כפרה, וצריך להתענות ארבעים יום, ואם יש לשליח שנהרג בנים קטנים ידאג ליתן להם פרנסתם כפי נדבת ידו, ובכך ינצל מצרה וצוקה, עי"ש.

והביא ראיה ממה שאמרו בסנהדרין (צ"ה ע"א):

"אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד, עד מתי יהיה עון זה טמון בידך, על ידך נהרגה נוב עיר הכהנים, ועל ידך נטרד דואג האדומי, ועל ידך נהרגו שאול ושלשת בניו. רצונך יכלו זרעך או תמסר ביד אויב. אמר לפניו רבונו של עולם מוטב אמסר ביד אויב, ולא יכלה זרעי".

הרי דאף על פי שדוד לא פשע מ"מ כיון שמותם של כל אלה נתגלגל על ידו צריך הוא עונש וכפרה, עי"ש.

ובשו"ת צמח צדק הקדמון (סי' ו') פקפק בראיה זו וכתב דשאני דוד שאכן גרם למותם של אלה אף על פי שלא היתה כוונתו לרעה, משא"כ במי ששלח שליח שיצא לדרכו על מנת לקבל שכר, ואליו הוא נושא את נפשו, אין על המשלח כל תרעומת, מ"מ להלכה כתב שכל הגדולים נגררו אחריו ויש לנהוג כהוראתו.

ועיין עוד בצמח צדק הנ"ל (סימן צ"ג) באריכות גדולה במי שיצא לדרך עם נער אחד משמשו בימות החורף ובאמצע הדרך מחמת הקור, השלג והרוח נכנסו לבית נכרי אחד כדי להינצל מצינים ופחים בדרך עיקש, ושוב החליטו להמשיך בדרכם עד שיגיעו

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

הביתה, אך באמצע הדרך אפסו כוחותיו של הנער ולא יכול היה להמשיך בדרכו. האיש המשיך לבדו עד שהגיע העירה וסיפר לאנשים על הנער שנשאר בדרך, אך לא אמר להם את מיקומו המדוייק, עד שמצאו את הנער הוא כבר שבק חיים לכל חי.

הצמח צדק האריך לבאר שדינו כדין אונס, ואף על פי כן בעקבות תשובת מהר"י וייל פסק שיתענה ארבעים יום רצופים, וכל יום שני בשבוע בשנה הראשונה, וכל ימי חייו יתענה בעשרת ימי תשובה ותענית בה"ב וכל ערב ר"ח, עי"ש.

ובשו"ת פנים מאירות (ח"א סימן פ"ה) דן בכמה חברים ששיחקו עם רובה ופעמיים לחצו על ההדק ולא יצאה שום קליע, אך בפעם השלישית שאחד מהם לחץ פגע הוא בראש חבירו שמת לאחר שיומיים פרפר בין החיים למות מת.

והפנים מאירות הביא את שו"ת הרמ"א (סימן ל"ז) שגם הוא דן בתאונת רובה, כאשר בטעות ירה מי שישב בעגלה בראש של הנער שרכב לפניו על הסוסים, והרמ"א כתב דהוי קרוב לאונס על כן הקיל עליו שיתודה בוקר וערב שנה תמימה, ויתענה עד אחרי יוה"כ (ולא ידענו באיזה יום נכתבה התשובה וכמה ימים יתענה), ובכל שנה ושנה יתענה ביום זה שבו קרה האסון, וכך פסק הפנים מאירות בנידון דידיה.

והנה אבוהון דכולהו הוא ספר הרוקח שכתב בכמה מקומות (הל' תשובה וסוף הל' ראש השנה סי' ר"ו) תיקוני תשובה על עבירות שונות, ועל שפיכת דמים כתב שעליו לגלות ולהיות נע ונד בארץ ולא ללון במקום אחד שתי לילות, וכך ינהג שנה תמימה, ומאידיך לגבי אשה שישנה עם תינוקה במטתה והניקה אותו ותוך שנתה שכבה עליו והתינוק נחנק למות כתב שתתודה במר לבה ותתענה בכל שנה באותו יום, וכתבו הרמ"א והפנים מאירות דכאשר מדובר במזיד ובפושע החמיר ביותר, אך כאשר מדובר בקרוב לאונס הקיל טפי, עי"ש.

אך מ"מ הרמ"א בתשובתו כתב דכיון שחכם שבעירו החמיר עליו להיות נע ונד כל השנה ולא ללון שתי לילות במקום אחד, אימץ הרמ"א הוראה זו והסכים לה, עי"ש.

ובשו"ת מהרש"ל (סימן צ"ז) הקיל ביותר במעשה שבא לפניו בנער יהודי שפגע בערלים ורדפו אחריו לעשות בו שפטים, ור' משה ליפשיץ רדף אחר הנער לתופסו כדי להשקיט זעמם של הגויים וכאשר הנער ברח ממנו אמר לגויים שירדפו לתפוס אותו

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

ולהביאו אליו כדי להענישו, וכוונתו היתה לטובה כדי שהגויים לא יכלו בו את זעמם, וכאשר הנער ברח מן הגויים מעד ונפל אל מותו.

וכתב המהרש"ל שאין ר' משה צריך כל כפרה כלל, כי כוונתו לטובה, והנער אשר ברח אשם בנפילתו כי הבורח מחבירו דרכו להתבונן בדרכים, ועוד דאם נכביד על ר' משה הנ"ל אתה מכשילן לעתיד לבא כי לא יתאמצו להציל, והביא את מה שכתב באור זרוע דהמציל מן הדליקה וחילל את השבת אין צריך כפרה מחשש שימנעו מלהציל, וכך גם בנידון דידן.

ומאידיך בשו"ת מהר"ם מלובלין (סימן מ"ד) החמיר עד למאוד במעשה שנשאל בו מבריסק דליטא שגאון אחד ר' בינש פסק דינו של נער אחד, ואחד מקרוביו בא לנקש על פתח ביתו של הרב כדי להשתדל בפניו שיקל בדין הנער, ונבהל הרב וחשב שהוא בא לפגוע בו ונעל את פתח ביתו, וטלטל ארון כבוד מאוד להניחו מאחורי הדלת כדי שלא יוכל זה להתפרץ לתוך ביתו, וכתוצאה מכך נפל למשכב, ולאחר כמה ימים נפטר לבית עולמו, ואיש זה בא לקבל על עצמו תיקוני תשובה במר לבו.

ומהר"ם מלובלין הביא את תשובות מהר"י וייל והמהרש"ל, וכתב דאם בנידון דמהרש"ל פסק שאינו צריך כל תשובה, ק"ו בנידון דידן, ואף על פי כן החמיר עליו ביותר וכתב.

א. שיתענה ארבעים יום רצופים.

ב. אח"כ יתענה כל שבוע שלשה ימים, ולא יאכל בשר ולא ישתה יין ושכר אף בלילה שלפני התענית.

ג. לא ישכב על גבי כרים וכסתות כל השנה, חוץ משבת ויו"ט.

ד. לא ירחץ גופו ולא יחפוף ראשו אלא פעם אחת בחודש.

ה. ישכב תחת מפתן הכניסה לבית הכנסת ויניח שנכנסים ויוצאים ידרכו על גופו.

ו. ישב שנה תמימה מאחורי דלת בית הכנסת.

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

ז. בכל חודש ילך פעם אחת לבקר בקברו של ר' בינש עם עשרה בני אדם וישתטח על קברו בבכיה וצעקה שימחול לו, וכך ינהג שנה תמימה.

ח. לא ישתתף בשום סעודה, שמחה, טיול, שחוק ותענוג שנה תמימה.

ט. כל שלש שנים יתענה בה"ב, וחמש שנים לא ישתה שכר וכל משקה משכר.

י. בכל יום ב' בשבוע ילקנו שמש בית הכנסת מלקות ארבעים בצנעא כל י"ב חודש.

והדברים מבהילים בחומרתם, אף שלכאורה נידון זה הוא הקל מכל העובדות שבכל הספרים הנ"ל, דהלא במעשיו של איש זה לא היה דופי כלל ואף לא טעה בשיקול הדעת, וכל כונתו היתה לבא אל הרב להתחנן בעבור הנער ולדבר רכות, ולשוא חרד הרב את כל החרדה הזאת ואיהו דעווית אנפשיה. ועוד דאין כל ודאות שמת משום שנשא את המשא הכבד, ולכאורה היה עליו להקל בדרכו של המהרש"ל ועדיפא מיניה, ובפרט לאחר שהביאו בדבריו, ואף על פי כן החמיר ביותר ושמא משום שהביא בעקיפין למותו של רב גדול בישראל.

אך מ"מ חזינן בזה שבין גדולי עולם תקיפי קמאי מצינו בזה דרכים שונות וגישות שונות, לא הרי זה כהרי זה.

ואם לפני מאות בשנים החמירו בזה מאוד, בזמנינו יש להקל טפי כי נחלשו הגופים, ונתמעטו הלבבות, וכבר כתבו רבים מגדולי ישראל בדורות האחרונים, ובפרט גדולי החסידות שבדורות אלה יש למעט בצומות וסיגופים, ועיקר תיקוני התשובה על ידי למיד תורה ומעשים טובים.

והלכה למעשה נראה לחלק בין שני מצבים שונים, אם זה שכפי הנראה הדביק אחרים במחלה לא פשע כלל, כי לא ידע ולא היה אמור לדעת ואף לא לחשוש שנדבק בנגיף, אונס גמור הוא ואינו צריך כפרה כלל, דמאי הוי ליה למיעבד, והלא עוסק במצוה היה, ולפיכך אין להחמיר עליו. אך מ"מ יתענה בכל ערב ר"ח ויאמר יום כיפור קטן במשך שנה הראשונה. ואם קשה עליו התענית ויש בה ביטול מלאכת שמים יתענה עד לאחר חצות היום. ויקבל על עצמו לימוד לעילוי נשמתם של הנפטרים, וירבה בצדקה ואם משפחות הנפטרים הם עניים יתן להם מתן בסתר, והוא רחום יכפר עון.

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

ואם היה במעשיו פשיעה כגון זה שאחד מבני משפחתו היה חולה במחלה ולמרות זאת הלך לבית אבות, יש להחמיר עליו יותר וינהג ככל הנ"ל אלא שיתענה אף תענית בה"ב ובכל התעניות ישלים תעניתו, וירבה בתשובה ותפילה ויתוודה בכל ערב.

ומלבד כל אלה יש להם לתקן במה שקלקלו ויתנדבו להדר במצוות ביקור חולים והעזרה להם, והצלת נפשות, וניחום אבלים וכדו'. והוא רחום יכפר עון.

ג

בעניין תיקוני התשובה

א

והנה מצינו במקורות רבים בגדולי הקדמונים שהרבו לעסוק ב"תיקוני תשובה", דהיינו צומות וסיגופים שיש לבעל התשובה לקבל על עצמו. ומאידך לא מצינו זכר לכל אלה בדברי עמודי העולם הרמב"ם וחובת הלבבות שפתחו את שערי התשובה לרווחה בפני כל ישראל והשכילו לבאר את כל יסודות התשובה פרטיה ודקדוקיה ולא הזכירו כלל כל את ענין תיקוני התשובה.

ובספר חסידים (סימן ל"ג וסימן שפ"ד) ותלמידו הגדול רבינו אלעזר מגרמייזא בספר הרוקח (הלכות תשובה וסוף הלכות ראש השנה סימן ר"ו) האריכו בתיקונים אלה, פרטיהם ודקדוקיהם וקבע כמה צריך להתענות ולהסתגף על כל עבירה ועבירה לחוד.

והרוקח ביאר שם בשורש הענין שיש בזה שני גדרים חלוקים תשובת המשקל ותשובת התורה.

תשובת המשקל ענינו שכנגד ההנאה שנהנה האדם מן העבירה עליו להצטער בצער הגוף, ותשובת התורה ענינו שכנגד עונשי הגוף שהיה חייב בהם אילו בית הדין הגדול היה יושב בלשכת הגזית עליו להתייסר ביסורי הגוף, עי"ש.

וגם בכתבי האר"י (שער הייחודים) מצינו תיקוני התשובה, וכן גם בדברי תלמידיו גדולי הקובלים.

אך לא מצינו רמז וזכר לכל ענין זה בדבריהם של הרמב"ם ובני גילו כמבואר. וראיתי מה שכתבו בזה רבים ודבריהם לא נתיישבו על לבי כלל וכלל, ואכמ"ל.

וגם בדברי השו"ע לא מצינו בשום מקום שכתב להתענות מספר תעניות לכפר עון, והרמ"א כן כתב בג' מקומות. בשו"ע או"ח (סימן של"ד סכ"ו) לגבי חילול שבת, וביו"ד

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

(סי' קפ"ה ס"ז) לגבי ביאת נדה שצריך מ' תעניות, וביו"ד (סימן קע"ג סכ"ו) לגבי יין נסך שצריך הנכשל בשתייתו בשוגג להתענות ה' תעניות.

אמנם בשו"ע (או"ח סימן תקס"ח סעיף ד') כתב השו"ע דיש אומרים שב' ימים ולילות רצופים שקולים כנגד ארבעים צומות, אך לא מבואר בדבריו דמיירי במי שמתענה מ' תעניות לכפר עון, אך הרמ"א שם כתב לפרש שבהכרח מיירי במתענה מתוך תשובה לכפר עון, דצער תעניות רצופים גדול מצער תעניות חלוקות, ומהני להשלים, אבל מי שקיבל על עצמו ארבעים תעניות, צריך להתענות ארבעים יום, ולא יהני ליה רצופים, עי"ש.

והנראה בזה דכל תיקונים אלה אינם מענין התשובה כלל, אלא מגדרי העונשים, והשב בתשובה שלימה זוכה בכפרה שלימה ואין מזכירין לו עוונותיו וביותר אם זוכה לשוב בתשובה מאהבה שזדונותיו נעשים לו כזכויות, אלא שחששו גדולי המקובלים שמא אין תשובתו שלימה ורצויה, ושמא לא באמת ובתמים העיד עליו היודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, ומשו"כ תיקנו וקבעו את תיקוני התשובה לכפר עון ע"י הצער והכאב שיש בהם תשובת המשקל ותשובת התורה כמבואר.

וזה הטעם שלא מצינו ענין זה ברמב"ם וסייעתיה שלא עסקו אלא בהלכות תשובה ופרטיה ולא שייכי להדדי.

והרבה יש לעיין לפי"ז במה שמצינו תיקוני תשובה לעובר בשוגג, ובשוגג לא שייך תשובת התורה, אך שמא שייך בזה תשובת המשקל, ולא נתפניתי להאריך ואין לנו עסק בנסתרות שהם לה' אלוקינו ועוד חזון למועד.

ב

ואף דודאי פשיטא לן אף מדברי חז"ל דיסורין ממרקין עונותיו של אדם, וכבר מצינו (קידושין פ"א ע"ב) ברב חייא בר אשי שנכנס לתנור אש על מחשבת עבירה שעלה בלבו וחשק באשה ולא הכיר בה שהיתה אשתו, והיה מתענה על ימיו עד שמת באותה מיתה, עי"ש.

ובשערי תשובה לרבינו יונה (שער ד' אות י"ב) כתב:

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

"וכן ישים במקום יסורים צומות ותעניות והורדת דמעות ומניעת נפשו מן התענוגים, כמו שנאמר (תהלים קט, כד): "ברכי כשלו מצום ובשרי כחש משמן", ונאמר (יואל ב, יב): "שובו עדי בכל לבבכם ובבכי ובמספד". ויאנח תמיד במרירות לבו, כמו שזכרנו בשער הראשון מן התשובה, וישים רבוי המרירות במקום היסורים".

וכן מצינו בשו"ת מהרי"ט (ח"ב או"ח סימן ח') במי שעבר על ג' עבירות חמורות שבתורה, וכתב שכפרתו בתשובה וביסורין, ומלבד כל היסורין שבאין עליו מן השמים, צריך גם לקבל על עצמו יסורין וסיגופין לכפר עון.

אבל לא מצינו סדר מסויים של תעניות וסיגופים, על המספרים ודקדוקיהן אלא בספריהם של גדולי אשכנז, וכבר העיר בזה הנודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סימן ל"ה) שנשאל באחד שנכשל באשת איש במשך שלש שנים וחזר בתשובה, וכתב הנודע ביהודה שבדברי הש"ס וגדולי הפוסקים לא מצינו דורשי רשימות כמה תעניות ואיזה סיגופים צריך לכפר על עבירות מסויימות, ורוב דברי האחרונים בענין זה בנויות על סברות הכרס וכל אחד מעתיק מחבירו בלי שורש ויסוד, אמנם דברי הרוקח מוסכמים ודבריו דברי קבלה, אך באמת עיקר התשובה בליבא תליא בחרטת הלב וקבלה על העתיד וכל הסיגופים עיקרן להכניע לבו של החוטא, עי"ש.

אך אף לאחר כל הנ"ל סידר הנודע ביהודה לחוטא סדר מסויים של צומות וסיגופים, עי"ש.

ועיין עוד בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סימן שנ"ח) שהקל בענייני התעניות וכתב דעיקר הכפרה ע"י תורה לכפר עון.

ובאגרות משה (או"ח ח"ו סי' ח') כתב לבחור שנכשל בהוצ"ל שחלילה לו להתעסק בתעניות וסיגופים, וכתב שבעל הרוקח וגדולי המקובלים לא כתבו מה שכתבו אלא לאנשים גדולים, חזקים ובריאים שלא יתבטלו על ידי זה מתלמוד תורה ועבודת ה', וגם לא יקוצו בתשובה, אבל באינשי דעלמא יש חשש שאם יתעסקו בצומות וסיגופים יקוצו בתשובה ויצא שכרם בהפסדם.

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

ועוד חידוש כתב במה שאמרו חז"ל בד' חלוקי כפרה (יומא ע"ו ע"א) דיש עבירות שאינם מתכפרים אלא ביסורין אין כוונתם אלא ליסורים שבאים על האדם מן השמים, ולא ביסורים שאדם מייסר את עצמו בצומות וסיגופים, עי"ש.

אך באמת דבריו אלה נסתרים לא רק מדברי הרוקח וסייעתיה אלא אף משו"ת מהרי"ט הנ"ל, ומדברי הגמ' בקידושין.

ובמאות השנים האחרונים מצינו בדבריהם של ראשי אלפי ישראל, מרנן ורבנן הבעש"ט, הגר"א והחתם סופר שבדורות האחרונים יש להמעיט בצומות וסיגופים ולהרבות בתלמוד תורה וגייעתה לכפר עון ופשע.

באגרת הקודש לבעל התניא (עמוד מ') כתב "אך עתה הפעם אגלה דעתי הקטנה אודות הצומות ואודות הגלות, לא באלה חפץ השם, ולא כן קבלתי מרבתי הקדושים".

ובתיקוני השובבי"ם על פגם הברית שבימי קדם נהגו בתעניות וסיגופים, בספר אוהב ישראל (פר' ויחי) כתב שלאחר שנתמעטו הדורות "עיקר התשובה הוא על ידי תורה ותפלה וצדקה כל אחד ואחד לפי יכולתו ובפרט בלימוד תורה שבעל פה ולברר הלכה בליבון ובירור יפה".

ובספר שם משמואל (פר' ויחי) הביא בשם הרה"ק מקאצק "שההילוך בדרך התורה הוא הגדול שבסיגופים לגוף". ושוב כתב "ומובן שהאיש השם שכמו להשתעבד לתורה, הן ביגיעת הלימוד והן בצמצום תהלוכת מעשיו עפ"י דרכי התורה, מועיל יותר מכל סיגופי הגוף".

וכן גם בספר כתר ראש, הליכותיו ודברי תורתו של הגר"ח מוולוז'ין כתב כעין הדברים הנ"ל (סימן קל"ג):

"תשובה להנכשל בעוון קרי כמעט בפשע רח"ל, אמר הוא: כשעוסק בתורה אין צריך לדאוג כלל. וכזה שאל מרבו הגר"א ז"ל, והראה לו מאמר בתיקונים ובספרי מוסר המחמירים מאוד בענין הזה שצריך לסבול יסורים קשים ומרורים כמוות, ואין תקנה כי אם במיתה ממש עי"ש שנאמר ועפר אחר יקח, אבל בסוף המאמר בתיקו"ז נמצא דבר טוב למבין שכתב (בתיקון כ"א – כ"ב) אבל אורייתא אורך ימים בימינה כו' פי' שמצלת

מדת האחרייות של חולה שהדביק אחרים במחלה

מן המיתה, ובשמאלה עושר וכבוד שמצלת מן היסורים קשים כמיתה, והספרי מוסר לא הביאו זאת".

ויש חשיבות מיוחדת בתושבתו של רבינו החתם סופר (או"ח סימן קע"ג) בהיותו גדול מנחילי מורשת ההוראה בדורות האחרונים, ובתשובתו לגבי בועל נדה שחזר בתשובה כתב:

"עיקר התשובה היא החרטה והוידוי ועזיבת החטא ואז הוא מיד בעל תשובה גמור, אך הסיגופים להצילו מעונש על מה שעבר אין אתנו יודע עד מה".

סוף דבר, הרבה שקדו חז"ל על תקנת השבים, ויש להקל על הבעל תשובה ולא להכביד עליו יותר מדי, וכך קיבלתי ממו"ר ציס"ע הגה"ק בעל דברי יציב, וכך למדנו אף בתשובותיו (דברי יציב יו"ד סימן ס"ד – ס"ז).

ויסעו מרפידים

ויסעו מרפידים

"ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר" (שמות י"ט ב').

הן פירש רבינו האוה"ח הק':

"אכן כוונת הכתוב היא להקדים ג' עניינים הם עיקרי ההכנה לקבלת התורה שבאמצעותם נתרצה ה' להנחילם נחלת שדי היא תורתנו הנעימה, הא' הוא התגברות והתעצמות בעסק התורה כי העצלות הוא עשב המפסיד השגתה ולזה תמצא כי כל מקום שיזכירנה ה' לתורה ידקדק לומר לשון חוזק ואומץ עד גדר שימית עצמו עליה דכתיב זאת התורה אדם כי ימות וגו' ודרשו ז"ל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה וכמו כן רבותינו ז"ל ידקדקו בהזכרתם לומר עסק התורה השתדלות התורה ורבים כמוהו ועייין מה שפ"י בספרי חפץ ה' שחברתי על קצת מסכתות הש"ס בקטנותי במאמר רבותינו ז"ל למיימינים בה וכו' ותראה כי לא תושג ההשגה אלא בהתעצמות גדול וכנגד זה אמר הכתוב ויסעו מרפידים לא בא להודיע מקום שממנו נסעו שא"כ היה לו להקדימו קודם תחנותם אלא נתכוין לומר שנסעו מבחי' רפיון ידים כמו שמצינו שדרשו כן רז"ל בפסוק וילחם עם ישראל ברפידים ברפיון ידים ע"כ והן עתה נסעו מבחינה זו והכינו עצמם לעבוד עבודת משא בנועם ה' והוא אומרו ויבאו מדבר סיני, וענין שני הוא השפלות והענוה כי אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשפיל עצמו ומשים עצמו כמדבר וכנגד זה אמר ויחנו במדבר פירוש לשון שפלות וענוה כמדבר שהכל דורכים עליו, וענין שלישי הוא בחינת ייעוד חכמים בהתחברות בלב שלם ותמים לא שיהיה בד בבד שעליהם אמר הכתוב חרב אל הבדים אלא יתוועדו יחד

ויסעו מרפידים

ויחדדו זה לזה ויסבירו פנים זה לזה וכנגד זה אמר ויחן שם ישראל לשון יחיד שנעשו כולן יחד כאיש אחד והן עתה הם ראויים לקבלת התורה".

הרי לן שלושת יסודות ההכנה לקנין תורה, עמל ויגיעה, ענוה ושפלות, אהבת רעים ודיבוק חברים.

א

ראשית דבר, העמל והיגיעה השוברים גוף ומאירים את הנפש. וכבר אמרו חכמים (ירושלמי פאה ג' ע"א, שביעית ב' ע"ב, שבת י"א ע"א כתובות נ"א ע"א) "כי היא חייכם, אימתי היא חייכם בזמן שאתם יגעים בה".

וכך אמרו (אבות פ"ו מ"ד):

"כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל אם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא".

ראה נא את דברי הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"ג הי"ב):

"אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים וכן אמר שלמה בחכמתו התרפית ביום צרה צר כחכה ועוד אמר אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף היא עמדה לי".

ונראה לבאר מאמר סתום שמצינו (שבת קמ"ז ע"ב):

ויסעו מרפידים

"ר' אלעזר בן ערך איקלע להתם אימשיך בתרייהו איעקר תלמודיה, כי הדר אתי קם למיקרא בספרא, בעא למקרא 'החדש הזה לכם' אמר 'החרש היה לבם'".

כאשר התנא הגדול רבי אלעזר בן ערך נתעסק בתענוגות במרחץ וביין, קרא "החרש היה לבם" ורמזו לו מן השמים שתענוגות עוה"ז גורמים לחרשות הלב, תחת אשר שלמה המלך התפלל "ונתת לעבדך לב שומע" (מלכים א' ג' ט'), לב שומע הוא המפתח לקנין תורה חכמה ודעת, ולעומתו לב חרש אטום הוא מלקנות תורה וחכמה, דאין התורה נקנית אלא בעמל והתענוג מחריש לבו של אדם.

ראה נא דברות קודש מאדוננו הרמב"ם (הקדמה לפירוש המשנה):

"כי תחלת השכל יצייר שחרבן הנפש בתקון הגוף ותקון הנפש בחרבן הגוף".

ונראה דמקור הדברים במס' תמיד (ל"ב ע"א):

"מה יעביד איניש ויחיה, אמרו ליה ימית עצמו. מה יעביד איניש וימות, יחיה את עצמו".

ב

היסוד השני מדת הענוה, וכבר אמרו חז"ל (תענית ז' ע"א) "תורה נמשלה למים, מה מים מניחים מקום גבוה ויורדים למקום נמוך אף דברי תורה אינם מתקיימים אלא במי שדעתו שפלה" (וראה במה שביארנו במנחת אשר שיחות על התורה פרשת חיי שרה במאמר "יפה שיחתן של עבדי אבות").

והוא שאמרו רבותינו (עירובין נ"ד, נדרים נ"ה) "אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמששים עצמו כמדבר עליהן". ובדברי הר"ן בנדרים שם יש מקור לפירוש האוה"ח, דכתב הר"ן שבדרשה זו "נתכוין ר' יוסף להזהיר לרבא שיהא שפל רוח ביותר" הרי שפירש שהמדבר רומז לענוה

ושפלות עי"ש.

וראה נא מעשה פלא בירושלמי יבמות (ס"ט ע"א):

"בני סימונייא אתון לגבי ר' אמרין ליה בעא תתן לן חד בר נש דריש דיינ וחזן ספר מתניין ועבד לן כל צורכינן. ויהב לון לוי בר סיסי. עשו לו בימה גדולה והשיבוהו עליה. אתון ושאלון ליה הגידמת במה היא חולצת. ולא אגיבון. רקה דם. ולא אגיבון. אמרין דילמא דלית הוא מרי אולפן. נישאול ליה שאלון ליה דאגדה. אתון ושאלון ליה מהו הדין דכתיב אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת. ולא אגיבון. אתון לגבי דרבי אמרון ליה הדין פייסונא דפייסנתך. אמר לון חייכון ב"נ דכוונתי יהבית לכון. שלח אייתיתיה ושאל ליה. אמר ליה רקה דם מהו. א"ל אם יש בו צחצוחית של רוק כשר. הגידמת במה היא חולצת. א"ל בשיניה. א"ל מהו הדין דכתיב אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת. אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת. א"ל עד שלא נתחתם גזר דין רשום. משנתחתם גזר דין אמת. אמר ליה ולמה לא אגיבתינן. אמר ליה עשו לי בימה גדולה והושיבו אותי עליה וטפח רוחי עלי וקרא עליו אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה. מי גרם לך להתנבל בדברי תורה על שנישאת' בהן עצמך".

הרי לן דכאשר הגיע האמורא הגדול לוי בר סיסי לשמץ התנשאות (דזו פשיטא שהיה מושלם ומתוקן במידותיו הנאצלות והנעלות כמו כל רבותינו הגדולים, אלא דלפי גודל מעלת תורתו היתה בו שמץ (התנשאות), מיד נשתכחה ממנו תורתו, ומשעה שהשפיל עצמו חזרה עליו כל תורתו.

וכמו שאמרו חכמים "אין התורה מתקיימת אלא במי שדעתו שפלה", וככל שהחכם משפיל עצמו תגדל חכמת תורתו.

ויסעו מרפידים

משה רבינו שלא קם נביא כמותו בישראל ואחריו לא יקום, משה רבינו שהתורה הקדושה נקראת על שמו וכמ"ש "זכרו תורת משה עבדי", משה רבינו שהיה גדול מכל אדם, עליו מעידה התורה "והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" (במדבר י"ב ג'). ובמקום שאתה מוצא גדולתן שם אתה מוצא ענותנותם.

שמעתי מזקנים שפעם אחת דחה החתם סופר את דברי הגאון האדיר רבי משולם איגרא שקדם לו ברבנות בפרשבורג, ובפתע פתאום נסתממו דבריו ולא יכול היה להמשיך ברצף דבריו. החתם סופר תלה זאת במה שהיה בדבריו מעין זלזול בכבוד הגר"מ איגרא ויצא לבית הקברות לבקש מחילה על קברו, ואח"כ חזר וגמר להרצות את חידושיו בפני תלמידיו.

והדברים פלאי פלאות.

וכאשר לומדים אנו סיפורי מופת אלה, כהא דרבי אלעזר בן ערך ששכח תורתו כאשר הלך לבית המרחץ וכהא דלוי בר סיסי שנשתכחה ממנו תורתו כאשר טפח רוחו עליו, מקוננת בלבנו התמיהה הגדולה, מה נענה אנן בתרייהו, והלא יום יום יושבים אנו על גבי במות גבוהות ובודאי נכשלים אנחנו בהתנשאות, ואעפ"כ אין אנו רואים שכחה גדולה למעשה, ולא כר' אלעזר בן ערך ולא כלוי בר סיסי.

אלא נראה פשוט דרק משום שתורתם מזוקקת שבעתיים, קדושה היא ונשגבה עד למעלה מהשגתנו, מושפעת היתה מכל שמץ פגם במדות ובמעלות הראויות לענקי הרוח, לא כן תורה שבפינו שרחוקה היא ממעלת תורתם כרחוק מזרח ממערב.

משל למה הדבר דומה, מי שיש בידו צנצנת של יין המשומר שעולה אלפי אלפים בשקל הקודש וכאשר הוא מוזג את הכוס לקידוש מוצא הוא שחסר קורטוב, אומר לו בנו הקטן הבה נוסיף לו קצת מים או שאר משקין כדי שיהיה הכוס מלא, גוער בו אביו הלא ביין יקר זה שאר משקין פוסלים במשהו, וכל תערובת שהיא פוסלת את טעמו המשובח, לא כן מי שיש בידו כוס מיץ ענבים השוה פרוטה, אכן ישלים את כוסו במים

ויסעו מרפידים

ונותן טעם לשבח הוא.

יינה של תורה של גדולי עולם, יין משומר הוא ובל יתערב בו זר, יין שלנו טפל הוא ואינו נפסל בקל.

ג

והעיקר השלישי אהבת רעים, דיבוק חברים ופלפול התלמידים. וכבר אמר האמורא הגדול רבי חנינא (תענית ז' ע"א, מכות י' ע"א):

"הרבה למדתי מרבתי, ומחברי יותר מרבתי, ומתלמידי יותר מכולן".

יהי רצון שיהי חלקנו עמהם.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לוס אנג'לס

